

Van Maïzena tot extreme makeover

Over de rollen van cultuur in stedelijke vernieuwing

Freek Liebrand vraagt zich af welke helende werking 'cultuur' wordt toebedicht voor stedelijke vernieuwing. Musea, evenementen en hippe waterfrontontwikkelingen leken ideaal om een stad beter op de kaart te zetten. Ook probleemwijken mogen zich verheugen in toenemende aandacht van cultuur als aanjager van groei. Maar is cultuur wel zo'n wondermiddel? Een pleidooi voor een brede interpretatie van cultuur in stedelijke vernieuwing als betekenisgever en waardemaker.

In de jaren tachtig drong de meerwaarde van cultuur voor stedelijke ontwikkeling langzaam door tot beleidsmakers. Musea, evenementen en hippe waterfrontontwikkelingen leken een ideaal middel om een stad beter op de kaart te zetten. Ook de probleemwijken mogen zich in toenemende mate verheugen in aandacht van cultuur en branding als aanjager van ontwikkeling. Nu is cultuur een containerbegrip. De inzet van cultuur in stedelijke vernieuwing loopt uiteen in een scala van ruimtelijke, economische en sociale interpretaties. Vaak wordt cultuur als middel ingezet om een bepaald doel te bereiken. Zowel de interpretatie van cultuur, die uiteenloopt van traditionele kunst & cultuur tot creatieve industrie en evenementen, als het doel - sociaal investeren of economische ontwikkeling - lopen daarbij mijlenver uiteen. Misschien is juist het ondefinieerbare van cultuur, de x-factor, die het zo fascinerend maakt. Voor mij is het begrip cultuur verbonden met wat er speelt en leeft in de wijk. Ik associeer het met identiteit en verandering, met gedeelde en tegenstrijdige betekenissen. In praktische termen denk ik bij cultuur eerder aan een multicultureel straatfeest, dan aan een 'designkwartier'.

AUTEUR
Freek Liebrand
is adviseur bij Inicio,
een adviesbureau
gespecialiseerd in
stedelijke vernieuwing
dat (deel)gemeenten,
corporaties en
ondernemers
adviseert.
fliebrand@inicio.nl

Binding en verandering

Cultuur is een waardemaker; het geeft betekenis aan iets wat van zichzelf eigenlijk niets is. Cultuur kan de kracht hebben om betekenissen aan een plek te geven en betekenissen van een plek te veranderen. Cultuur kan een plek 'openen', herdefiniëren, trots en binding creëren en mensen plekken eigen laten maken. Zo bezien is cultuur dus een ideaal instrument om iets 'beter' te maken. Bovendien gedijt cultuur prima in een omgeving die zichtbaar veranderd. Een tijdelijke omgeving blijkt vaak een uitstekend decor voor culturele evenementen en sociaalartistieke projecten. Zo kan cultuur worden ingezet om bewoners van herstructureringswijken actief te betrekken en te begeleiden bij het roerige en vaak emotionele proces van sloop, verhuizing en nieuwbouw.

Flatfestival 'De Metamorfosen van de Poptahof' in Delft is hier een mooi voorbeeld van. De manifestatie diende om de start van de grootscheepse verbouwing te markeren, afscheid te nemen en ruimte te maken voor de nieuwe Poptahof. Herinneringen, vergankelijkheid en verandering stonden daarbij centraal. Door een scala aan voorstellingen en activiteiten werden bewoners bij de herstructurering betrokken, waardoor ze deze ingrijpende gebeurtenis een plek konden geven. 'I want to break free' was een van de voorstellingen rondom de sloop van een flatgebouw.

Tegelijkertijd kan cultuur ook mensen ontvreemden van een plek doordat die een betekenis krijgt die niet de hunne is, of niet toegankelijk voor hen is. Dit gevaar ligt bijvoorbeeld op de loer in het Arnhemse Klarendal, waar sommige bewoners aangeven die dure tasjes uit het nieuwe Modekwartier nooit te kunnen betalen. Het plannen van een culturele of creatieve economie via een mode-, design- of kunstdistrict is een veel geziene strategie, maar moet zichzelf nog bewijzen als duurzame impuls. Bij succes dreigt al gauw gentrification plus het bijbehorende waterbed-effect: De wijk wordt misschien wel beter, de creatieve klasse kan hip en betaalbaar wonen, maar van een sociale investering in de oorspronkelijke bewoners is niet direct sprake.

Modekwartier Klarendal

Culturele uitdaging

Wil je investeren in de huidige bewoners en, samen met hen én met nieuwe bewoners, in een betere wijk, dan moet je de cultuur van de wijk als uitgangspunt nemen. Je verdiepen in de identiteit en eigenheid van de wijk. Wie wonen er en wat sluit aan op hun leefwensen en behoeften? De vervolgvraag is dan: waar wil je naartoe? Welke cultuur heb je voor ogen en wat is daarvoor nodig? En de derde vraag is, welke bijdrage cultuur als katalysator daaraan kan geven.

Het initiatief Rotterdam Vakmanstad, dat de overgang van Rotterdam van Arbeiderstad naar Cultuurstad verder vorm moet geven, is hier een goed voorbeeld van. Het initiatief gaat uit van kenmerkende eigenschappen van Rotterdam - ondernemingszin, vergroening, de stad als emancipatiemachine - en zoekt juist daar aansluiting bij. Het creatieve potentieel van alle Rotterdammers staat centraal, met in het bijzonder de 'skills' van jongeren met of zonder opleiding. Probleemjongeren moeten dus niet alleen op hun fouten worden gewezen, maar handvatten worden geboden voor talentontwikkeling. Op die manier moet Rotterdam Cultuurstad meer zijn dan alleen een marketingstrategie en doordringen tot in de haarvaten van de stad.

Een ander, kleinschaliger voorbeeld is te vinden in Hoogvliet. Daar zijn de wensen en ideeën van bewoners na intensieve bewonersparticipatie uiteindelijk samengekomen in cultureel centrum en vrijetijdspark De Heerlijkheid Hoogvliet omdat dat dáár op dat moment de ideale oplossing was en niet omdat elke wijk zomaar een cultureel centrum nodig heeft. Investeer dus in het bereiken van mensen en niet zomaar in voorzieningen. Het actief betrekken van bewoners bij het proces is vaak minstens zo belangrijk als het tastbare resultaat. De neiging om juist de culturele voorziening een helende werking toe te schrijven is helaas groter dan de neiging eens écht te onderzoeken wat er scheelt en wat daarvoor de oplossing is. Politiek en beleidsmakers implementeren nou eenmaal liever kant-en-klare wonderconcepten dan gedurfd maatwerk.

Villa Heerlijkheid Hoogvliet

Stedelijke vernieuwing is werken met mensen. Cultuur manifesteert zich zowel in mensen als in de plek. Zorg daarom dat de rol van cultuur aansluit op de lokale context en pas op voor ondoordachte 'extreme makeovers'. Versterk en vernieuw bestaande kwaliteiten. Veranker de vernieuwing in wat er is, wat er was en wat er komen kan. Giet cultuur niet als saus over een probleemwijk in de hoop dat er wat blijft plakken en alles beter wordt.

Denk goed na over de kracht van cultuur, in al haar vormen en facetten, en hoe je daarmee mensen en wijken een beetje beter kan maken. Gebruik cultuur als bindmiddel, als maïzena tussen verschillende groepen mensen, tussen mensen en hun leefomgeving en tussen verleden, heden en toekomst. Verwacht niet altijd harde resultaten, maar vier ook successen zoals trotse bewoners en geslaagde activiteiten. Ik zie in ieder geval kansen genoeg voor verfrissende en experimentele projecten en ga daar graag mee aan de slag!

Foto's: [100 % mode](#), [Heerlijkheid Hoogvliet](#) en [Ardito / Jan-Evert Zondag](#)